
ЖУРНАЛІСТИКА / ПУБЛІЦИСТИКА

<https://doi.org/10.17721/2522-1272.2024.85.8>

UDC 070.48:316.658:004.62

The Ideology of the “Russian World” and its Implementation in the Media of the Ukrainian Orthodox Church in 2022–2024

Alla Boiko,

<https://orcid.org/0000-0003-2697-7605>

Doctor of Philological Sciences, Professor,
Educational and Scientific Institute of Journalism,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
36/1 Illienka St., Kyiv, 04119, Ukraine

Corresponding author's e-mail address: Boyko_Alla@ukr.net

Danilo Filonenko

<https://orcid.org/0000-0001-7776-8374>

PhD (Social Communications), Assistant
Educational and Scientific Institute of Journalism,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
36/1 Illienka St., Kyiv, 04119, Ukraine
Corresponding author's e-mail address Danylo.Filonenko@gmail.com

ABSTRACT

The article examines specific communication technologies that can be classified as manipulative, using materials from the online publication “Orthodox Life” as a case study. This publication is one of the official organs of the UOC, and its topics, ideas, and concepts are disseminated through various information channels, influencing different audience groups. The authors of the article argue that several manipulative techniques are employed in this publication – myth-making technology, manipulation of certain ideals and values, spiritual and symbolic manipulation, emphasis on emotional aspects of readership, among others – to promote the ideology of the “Russian world.”

© Alla Boiko, Danilo Filonenko, 2024

The attributes of this ideological concept include the Russian language, media attempts to create a common historical and cultural space between Ukraine and the Russian Federation, Orthodoxy, loyalty to the Russian Federation, hostility towards Europe and the USA, and a negative attitude towards representatives of other religions. The article also highlights the use of the “spiral of silence” technique, popular in this and other UOC MP publications. Key events of 2022-2024, namely the war of the Russian Federation against Ukraine, are silenced in the analyzed media, and materials conceal the aggression of the Russian Federation and the role of the Russian Orthodox Church, which has declared murders and terror a “holy war.” Instead of informing the audience, low-content publications create so-called information noise, aiming to distract the audience from real issues. Through manipulative technologies, the myth of the “Russian world” is constructed in “Orthodox Life” as the dominant ideology for the people of Ukraine. The study of manipulative technologies used in UOC media is crucial for effective information warfare and countering the ideology of the Russian Federation, which is propagated through the Russian Orthodox Church and its affiliates. Keywords: information war, manipulative technologies, “Russian world,” religious organizations.

KEYWORDS: information warfare; manipulative technologies; «Russian world»; religious organizations.

УДК 070.48:316.658:004.62

Ідеологема «руського міра» та її реалізація в медіа Української православної церкви 2022–2024 рр.

*Алла Анатоліївна Бойко, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально-науковий інститут журналістики, док. філол. наук, професор
<https://orcid.org/0000-0003-2697-7605>*

*Данило Валерійович Філоненко, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Навчально-науковий інститут журналістики, канд. н. соц. ком.
<https://orcid.org/0000-0001-7776-8374>*

Резюме

Пропонована стаття є вивченням специфіки комунікативних технологій, які можна віднести до маніпулятивних. Дослідження проведено за матеріалами інтернет-видання «Православная жизнь». Це видання є одним з офіційних органів УПЦ; теми, ідеї та концепції його публікацій є настановчими для багатьох ЗМІ, які виходять під егідою УПЦ і впливають на різні аудиторні сегменти.

Автори пропонованої статті стверджують, що в цьому виданні за допомогою кількох комунікативних технологій, а саме, міфотворення, маніпулювання релігійними цінностями, апелювання до емоцій читачської аудиторії та ін., пропагується «руський мир. Атрибутами зазначеної ідеологічної концепції є російська мова, спроби медійного створення спільної з РФ історико-культурної платформи, лояльність до РФ, вороже ставлення до Європи та США, до представників інших релігій. У статті також звертається увага на популярну в

цьому та інших виданнях УПЦ МП технологію «спіралі мовчання». В аналізованих ЗМІ замовчуються ключова подія 2022-2024 років – війна РФ проти України, а також подаються публікації, в яких агресія РФ та роль РПЦ, яка проголошувала вбивства та терор, «священною війною». Замість інформування аудиторії, за допомогою малозмістовних публікацій створюється так званий інформаційний шум, наслідком якого є відволікання аудиторії від реальних проблем. В інтернет-виданні «Православная жизнь» за допомогою маніпулятивних технологій формується міф про «русский мир» як панівну ідеологію для народу України. Дослідження маніпулятивних технологій, які використовуються в медіа УПЦ, необхідні для ефективної інформаційної боротьби та протидії ідеології РФ, яка реалізується через РПЦ та її філії.

Ключові слова: інформаційна війна; маніпулятивні технології «русский мир», релігійні організації.

1. Вступ

В 2022-2024 роках в медіа, афільованих з Російською православною церквою і РФ, ведеться інформаційна кампанія на підтримку Української Православної церкви (далі – УПЦ). До цих медіа також приєдналися деякі журналісти і правозахисники в Європі, які звинувачують Україну в переслідуванні духовенства і віруючих, в так званих гоніннях на церкву і порушеннях законодавства в аспекті свободи совісті і свободи слова.

Найбільш повно аргументація «адвокатів» РПЦ і УПЦ сконцентрована в дописах Петера Андресона, які він розміщує на сайті університету Фрібурга (Peter Anderson, 2024).

У цій статті ми маємо намір довести безпідставність таких тверджень і пояснити, що в інформаційному просторі України робиться спроба поширення кремлівської пропаганди за допомогою медіа, які належать УПЦ. Необхідне викриття ідеології цих ЗМІ, оскільки очільники РПЦ презентують загарбницьку війну проти України, акцентуючи також і релігійні позиції.

27 березня 2024 р. в Москві відбувся так званий народний собор під головуванням патріарха Кирила, на засіданні якого було затверджено Наказ XXV Всесвітнього російського народного собору «Сьогодення та майбутнє руського міра». В цьому Наказі повномасштабна збройна агресія РФ проти України проголошена «священною війною», що суперечить християнству і принципам гуманізму, на яких основана ця релігія.

Втім, ідеологія «русского міра» не завжди відверто декларується навіть в афільованих із РПЦ медіа. Найчастіше здійснюються спроби завуальованого подання інформації такого плану.

Для підтвердження цієї тези ми звернемося до аналізу одного з офіційних органів УПЦ – інтернет-видання «Православная жизнь». Редакція цього медіа розташована на території Києво-Печерської лаври. Тобто територіально належить Україні. Проте до травня 2024 р. це інтернет-видання мало реєстрацію на домені ru, який належить РФ і створений для реєстрації юридичних і фізичних осіб, які мешкають у цій країні або пов'язані з нею. Вважаємо, що це може слугувати ще одним аргументом щодо безпосереднього зв'язку редакції з РФ, країною-агресором, яка веде війну проти України.

Вибір цього медіа зумовлений його домінантною роллю в засобах масової інформації, що виходять під егідою УПЦ, а також тим, що публікації, які виходять у світ з цього порталу, висвітлюють важливу частину суспільного життя громадян України і розраховані також і на українську аудиторію. На порталі «Православная жизнь» переважно містяться матеріали від перших осіб УПЦ. Концепції публікацій видання є засадничими для бага-

тьох медіа УПЦ, їх поширюють різними комунікаційними каналами – від газет і журналів, сайтів до проповідей у храмах і бесід з прихожанами. Для вивчення специфіки цього медіа і для висвітлення пов'язаних з ним проблем ми встановили часовий термін – від лютого 2022 до лютого 2024 рр., оскільки цей період ознаменований повномасштабним вторгненням російських військ в Україну.

У представленій статті маємо намір викласти власні спостереження і роздуми щодо специфіки комунікації Української Православної церкви з віруючими, з владою і суспільством нашої держави, а також дослідити контент зазначеного ЗМІ. Наші висновки засновані на аналізі архівних матеріалів, медійної продукції УПЦ, а саме – сайта «Православная жизнь», на публічних виступах лідерів УПЦ і на працях науковців, у яких висвітлені дотичні проблеми. *Метою* цієї статті є дослідження технологій впливу на читачку аудиторію, а також виявлення специфіки публікацій, їх тематики і проблематики.

2. Методи дослідження

Методи дослідження, застосовані в цій роботі: моніторинг – для спостереження за темами статей і частотою їх публікацій у вказаному медіа; аналіз – для вивчення тематики, концептуальних особливостей і комунікаційних технологій публікацій; синтез – для висновків.

3. Теоретичне підґрунтя

Висуваємо гіпотезу, що ставлення редакційного колективу «Православного життя» до головної проблеми 2022-2024 років – війни РФ проти України – зумовлено ідеологією «руського міра», яка активно просувається Кремлем і РПЦ. Сутність цієї ідеології висвітлена у багатьох наукових працях; назвемо лише ті, що вважаємо доречними для цієї роботи (Hovorun, 2022; Веденеєв, 2020; Денисенко, 2023; Киридон, 2022; Laruelle, 2015; Shumylo 2024).

На нашу думку, найточнішим є визначення французької дослідниці М. Ларуель, яка вважає ідеологему «руського міра» порожнечою, заповнити яку може будь-яка людина потрібним їй змістом (Laruelle, 2015). Тобто це поняття варіативне і дозволяє широке тлумачення залежно від потреб і інтересів тих, хто робить наповнює його різними сенсами.

Для вивчення механізмів поширення пропаганди РФ скористаємось також теорією німецької науковиці Елізабет Ноель-Нойманн (Noelle-Neumann, 1985) про так звану спіраль мовчання. Згідно з версією Е.Ноель-Нойман, люди не висловлюють свої погляди, якщо знаходяться в меншості, мають особливу думку, властиву обмеженому колу, або їхні погляди не популярні в суспільстві або в окремих референтних групах.

Ми погоджуємось із цим твердженням М. Ларуель, оскільки воно відповідає реаліям панівної ідеології РФ. У цій статті візьмемо за основу більш конкретне визначення цього поняття, яке належить українській дослідниці, доктору філософських наук А. Киридон. Науковиця виокремила головні аспекти цієї ідеології, а саме: «Ідея «руського міра» пройшла еволюцію від поетичної метафори до ідеологічного концепту й політтехнології. У політичній риториці керівництва Російської Федерації, Російської православної церкви (РПЦ) та багатьох представників сучасних російських інтелектуальних кіл під «руським миром» розуміється спільнота людей, так чи інакше пов'язаних із Росією, що формується на основі спільності а) мови та культури; б) колективної пам'яті й історії, пов'язаних з цією спільною колективною пам'яттю цінностей; в) православ'я; г) лояльності до сьогоденної Російської держави, що прагне виступати і в середині країни, і на міжнародній арені як органічна правонаступниця російської державницької традиції, трансльованої від Російської імперії та СРСР» (Киридон А., 2022). Мусимо наголосити на ще двох аспектах «руського міра» – антиєвропейській і антиамериканській риториці, а також на ворожому

ставленні до представників інших релігій і етнонаціональних та сексуальних меншин (Киридон А., 2022).

Методологією вивчення специфіки текстів публікацій, а також визначення їх можливого впливу на читачку аудиторію в цій роботі є наукові праці В.Різуна (Різун В. 2021), Т. Трачук (Трачук Т., 2022), В. Корнеєва, В. Рябічева, Т. Глушкової (Корнев В., Рябічев В., Глушкова Т., 2022) та ін. дослідників медіа.

Варто акцентувати думку останніх із названих науковців, яку вони висловили в роботі під заголовком «Fake News and Content Manipulation Under Russian Information Aggression». Ці автори писали, що в публікаціях, подібних тим, що є на у виданні «Православная жизнь», створюється «реальність», яка не має нічого спільного з дійсністю (Корнев В., Рябічев В., Глушкова Т., 2022).

4. Результати й обговорення

Військова агресії РФ проти України стала однією з важливих тем у світових медіа. В більшості засобів масової інформації, а також у соціальних мережах російсько-українська війна засуджується як тероризм і чітко вказується, що агресором є Російська Федерація, жертвою агресії – Україна як держава та українські громадяни.

Абсолютно точно специфіку ідеологічного підґрунтя війни РФ проти України сформулював політолог єпископ Лідський Ніколас Бейнс в інтерв'ю від 24 лютого 2022 р. для Religion media centre. Він сказав, що війна була очікувана, і Російська православна церква заохочувала агресивні дії президента В. Путіна. За словами Н. Бейнса, РПЦ створила міф щодо єдності України і Росії на основі православ'я. «Це однозначно правда, що Російська православна церква заохочувала Путіна в його кампанії... між російським урядом і Російською православною церквою існує змова та корупція», – йдеться в інтерв'ю єпископа Лідського (Baines, 2022). Необхідно відзначити, що думки і вислови Н. Бейнса завжди є аргументованими і авторитетними. Він добре володіє російською мовою, працював у розвідці Великої Британії до того часу, поки не взяв церковний сан. Нині він є також ведучим програми BBC Radio 2 Pause for Thought, в якій висвітлює також і церковні події в Україні.

В усіх медіа, які вважаються об'єктивними, незаангажованими, неупередженими і правдивими, інформація подається саме в такому аспекті. Величезний масив зафіксованих фото- і відеофактів агресії РФ, свідчень очевидців, експертні висновки не дозволяють заперечувати або висловлювати сумніви у провині тих, хто її почав і продовжує. Але в «Православному житті» та багатьох виданнях УПЦ ці аргументи ігноруються.

Моніторинг цього ЗМІ дає змогу дійти висновку, що у період 2022–2024 рр. інформації про військову агресію РФ проти України або немає, або її подано вкрай обмежено. Всі медіа УПЦ виходять під егідою релігійної організації, концептуальними особливостями діяльності якої мають бути проблеми життя, смерті і безсмертя, а заповідь «Не вбий» є засадничою, оскільки саме на її основі ґрунтується філософія християнства, етичні наративи тощо. Отже, проблема, яка концептуально мусила бути б центральною, перебуває в медіа УПЦ на маргінесах.

Проаналізовано 483 різножанрових публікацій, які побачили світ в інтернет-виданні «Православная жизнь». Виявлено, що майже 60% із них можна класифікувати як ті, що просувають ідей «русского міра». Цю тезу доведемо в цій статті.

В Україні релігійні організації представлені досить широко і повно. Цьому сприяє закон про медіа і про діяльність релігійних організацій. Втім, законодавча рівність прав та обов'язків не виключає спроб певних релігійних організацій впливати на громадську думку всупереч інтересам держави або втручатись у політичні процеси в Україні. Отже, їх діяльність виходить за межі суто релігійних проблем.

Для розуміння витоків діяльності Української Православної церкви, яка сформувалась як частина Російської Православної церкви, варто звернутись до історичних подій ХХ століття. Цей екскурс вважаємо необхідним, оскільки таким чином пояснюється ідеологія зазначеної організації, її концепції, які впливають на спрямованість публікацій.

Починаючи з 1920-х років, декларований Радянською державою атеїзм став підґрунтям боротьби проти релігії. Ця боротьба мала трагічні наслідки – велика частина представників духовенства була фізично знищена або вигнана з країни, храми зруйновані, віруючі піддавались репресіям. Це стосувалось усіх релігій, прибічники яких мешкали на території, що були окуповані більшовиками-комуністами.

Необхідно відзначити, що боротьба з релігією і духовенством віддзеркалювалась у спотворених цензурою радянських засобах масової інформації і пропаганди. В СРСР видавалась величезна кількість атеїстичної друкованої продукції – виходили в світ понад 350 газет і журналів різними мовами. Комунікація була односторонньою – релігійні організації і представники духовенства, пересічні віруючі не мали права на відповіді у пресі, на власні періодичні видання; випуск релігійних газет і журналів був заборонений, будь-яка публічна діяльність духовенства жорстоко каралась. Так тоталітарна держава боролась із релігійними організаціями і вірою в Бога.

Подібна ситуація тривала до 1943 р., поки Сталін на вимогу урядів Великої Британії і Сполучених Штатів Америки дозволив діяльність релігійних організацій. Так був створений більшовицький варіант православної церкви під назвою «Російська православна церква». Куратором був призначений співробітник НКВД. Отже, в тоталітарній країні, яким безперечно був Радянський Союз, уряд і його голова, лідер комуністичної партії створили певну організацію, яка імітувала ознаки Православної церкви. Це був симулякр, який, користуючись визначенням Ж. Бодріяра (Jean Baudrillard, 1994), спотворював дійсність.

Ми звернулись до цього аспекту історії створення РПЦ у радянські часи для того, щоб висвітлити механізми побудови міфу про єдність Православної церкви до 1918 р. і тієї структури, що була започаткована Й. Сталіним у 1943 р. (Бойко, 2020).

Історик Д. Веденєєв на сайті «Православного життя» у 2020 р. писав: «Більша частина жертв беззаконня (комуністичних репресій. – А.Б., Д.Ф.) були дореволюційними священнослужителями: за даними НКВС УРСР, з тих, хто служив наприкінці 1937 р. в Українській РСР, священників канонічної РПЦ («тихоновцев»), 62% були старші 50 років, а з старшими 40 років – 86%. Скільки з них к 1937 р. залишилось у живих або служили, порахувати неможливо» (Переклад з рос. наш. – А.Б., Д.Ф.) (Веденєєв, 2020). Тобто історик констатує майже повне фізичне знищення духовенства в 1937 р. В інших статтях він писав про руйнування храмів, викривлення сутності духовної освіти, велику кількість агентів КДБ у церковних структурах тощо.

На сайті «Православного життя» статті цього науковця, а також матеріали з рубрики «Новомученики», трактуються як висвітлення історії православної церкви радянського періоду, а не як структури, створеної верхівкою атеїстичної комуністичної влади, яка є симулякром.

Діяльність цієї організації майже не висвітлювалась у медіа радянського періоду. В Україні виходив лише один релігійний журнал «Православний вісник» (Львів, 1948-1962, 1968-1970, Київ 1971-1991, 1996 і до цього часу) з невеликим накладом. Цей періодичний орган висвітлював проблеми лише православ'я, хоча в Україні були представники інших релігій – греко-католики, католики, протестанти, мусульмани, іудеї та інші. При цьому атеїстична пропаганда в ЗМІ не припинялась: в більшості газет і журналів, а також на радіо і телебаченні публікувались нападки на релігійні вірування і віруючих (більш докладно див. Бойко А., 2020).

Акцентуємо думку – РПЦ була не відтворена, а створена верхівкою комуністичної партії як ідеологічна структура з відповідними функціями, потрібними уряду СРСР. Ця

думка наявна в роботах багатьох науковців; назвемо праці кількох найавторитетніших дослідників цього питання: Д. Елліса, У. Хазбенда, О. Сагана (Ellis J., 1986; Husband O., 2002; Саган О., 2004).

У розслідуванні швейцарських журналістів С. Бессона і Б. Оденала аргументовано доведено, що очільник РПЦ патріарх Кирил був агентом КДБ (Besson S., Odehnal B., 2023). Їх публікація має красномовний заголовок: «Патріарх Путіна був шпигуном у Швейцарії» (Besson S., Odehnal B., 2023).

Така діяльність патріарха Кирила свідчить не лише про особисту функцію патріарха в державній структурі РФ, а й про безпосередній зв'язок духовенства РПЦ із владою, яка проводить агресивну політику втілення «руського міра» в Україні, пост-радянських країнах і в державах Європейського Союзу. Про це свідчить також й іронічний заголовок зазначеного розслідування – йдеться не про патріарха РПЦ, а про виконавця політики Путіна.

РПЦ, за словами цих журналістів, у її сучасному функціонуванні є керується волею Кремля. Можемо навести як приклад той факт, що 25 вересня 2022 р. патріарх Кирил виголосив прощення всіх гріхів тим громадянам РФ, які загинули у війні з Україною. Це «прощення» редакція «Православного життя» не коментувала, тим самим замовчуючи цей факт для своєї аудиторії.

Розгляньмо оформлення видання «Православная жизнь». Поруч із його назвою розміщено зображення прапорів України, РФ, Білорусі, Сербії, Греції, Великої Британії, які мали б свідчити, що у виданні є статті мовами цих країн. Утім, на ці мови перекладаються лише назви рубрик; тексти публікацій подаються російською, цією ж мовою публікуються відповіді редакційного колективу на питання читачів; україномовний варіант матеріалів зустрічається вкрай рідко. Таким чином, один із головних факторів «руського міра» – мовний – наявний, тим самим ігнорується інтенсивний процес українізації, який йде в нашій державі, а також ігнорується законодавство України.

Щодо спроб створити міф про спільний українсько-російський культурний простір, то у вказаний період вони обмежені публікаціями про творчість письменника М. Гоголя і художника М. Ге (Сквира Н., 2023). Є також кілька статей, в яких згадувались діячі української і російської культури. Варто відзначити, що в публікаціях про великого письменника М. Гоголя наявна концепція, спільна з трактуванням його ранніх повістей В. Белінським. Н. Сквира цитує статті цього критика і підтримує його концепції, які в літературознавчих колах вважаються архаїчними і не відповідають сучасним критеріям науки (Сквира Н., 2024). Вважаємо це маніпуляцією, коли справжні дослідження творчості письменника підмінюються тими, які вигідні на цей час маніпулятору.

Творчість М. Ге висвітлюється в контексті російської культури. В статті згадуються прізвища Л. Толстого, В. Нестерова, Є. Євтушенка та І. Жданова. І якщо перші два були сучасниками художника, то щедро цитовані вірші радянських поетів, очевидно, мусять створювати «єдиний культурний простір», у якому має сприйматись читачами живопис талановитого художника.

В цьому плані красномовною є стаття «Свято-Успенська Почаївська лавра: історико-культурне закулісся» цієї ж авторки, в якій йдеться про те, що Лавру відвідували Г. Сковорода, Т. Шевченко, М. Костомаров, М. Драгоманов та ін. І в цій же публікації поряд з діячами української культури згадується в позитивному плані чорносотенець А. Храповицький, один з організаторів «Союза русского народа». Поєднання в одній публікації видатних постатей української культури і шовіністів (в даному випадку в особі А. Храповицького) без усякої оцінки останніх – маніпулятивний прийом, поширений в «Православному житті». В читачів, не завжди обізнаних в історії, має складатись враження рівноцінності

цих осіб і їхньої значущості для українського народу. Тобто наявний маніпулятивний принцип викривлення інформації.

Створенню штучної колективної пам'яті в цьому інтернет-виданні слугують портретні нариси, присвячені новомученикам – тим особам, які постраждали від комуністичного режиму на початку ХХ століття. У досліджуваний період – з 2022 по 2024 р. – лише в деяких нарисах ідеться про персон, пов'язаних із Україною (про о. О. Глаголева, С. Наливайка, кримського священника А. Косовського, а також замученого харківськими більшовиками священника П. Гулевича). Характерною рисою цих публікацій є майже повна відсутність персоніфікації тих, хто причинився смерті новомучеників. Їх називають абстрактними словами, а саме: «кати», «мучителі», іноді – «тройка НКВД», хоча у вільному доступі для громадян України є архівні документи, де вказані імена, прізвища і посади тих, хто чинив беззаконня проти духовенства. Також жодного разу не згадана комуністична партія – ініціатор цих злочинів. У текстах наявні пасивні конструкції – «закатований», «ув'язнений», «розстріляний», «страчений» тощо, які дозволяють уникнути справжніх імен і навіть згадок про те, що всі злочини чинились від імені уряду СРСР і комуністичної партії. Це суто маніпулятивний прийом – псевдо аргументація і приховування інформації.

Релігією, яка має об'єднувати українців із росіянами і білорусами, як стверджують автори вказаного часопису, є православ'я, точніше, та ідеологія, яку продукують релігійні організації, афілійовані з РПЦ. Про це свідчить аналіз великої кількості публікацій у вказаному виданні (за період із лютого 2022 до лютого 2024 р. – майже 30 відсотків статей із зазначеними узагальненнями). Найбільш чітко і лаконічно це висловлено в інтерв'ю з єпископом РПЦЗ Іовом: «Ми...завжди жили разом: українці, білоруси, росіяни...І саме в цій ситуації ми мусимо показати, що нам не варто розділятися з-за політики» (Іов Штутгартський, 2022). Тобто повномасштабне вторгнення російської армії в Україну, вбивства мирних громадян, мародерство тощо трактуються як політичні дії, а не як тероризм і геноцид. І хоча в цілому в цьому інтерв'ю висвітлена допомога РПЦЗ українським біженцям і їх праця на користь постраждалих, остання фраза нівелює концепцію публікації, оскільки урівнює жертву і агресора. Отже, релігійні ідеали і духовні цінності перетворюються в об'єкти ідеологічного впливу.

У контексті пояснення війни як результату політичних процесів, відкривається можливість реалізації твердження «Церква поза політикою, а отже, створюються штучні підстави для ігнорування і виправдання злочинів армії РФ. У цій і в багатьох інших публікаціях агресія РФ проти України названа «збройним конфліктом», тобто редакція намагається уникнути слова «війна», яке в російських медіа замінюють евфемізмом «сво».

На тлі чималої кількості статей, присвячених висвітленню і негативній оцінці подій і фактів із життя інших церков, переважно з Європи і США (гендерна політика, ставлення до гомосексуальних відносин, внутрішні конфлікти в церквах, сенсації, скандали тощо), ми не знайшли жодного критичного зауваження на адресу РФ, РПЦ зокрема. В контексті схвального ставлення духовенства РПЦ до війни, яку розв'язав Кремль в Україні, до дій очільника цієї організації – патріарха Кирила (Гундяєва) – щодо злочинів проти України, відсутність згадки у інтернет-виданні про позицію РПЦ свідчить про лояльність до РФ і до розв'язаної цією країною війни.

Головним чинником лояльності до політики Кремля маємо відзначити відсутність у досліджуваному інтернет-виданні ставлення керівництва УПЦ до військової агресії РФ. Жодної статті або навіть репліки щодо засудження війни в контенті цього сайту немає, якщо не зважати на абстрактні роздуми очільників УПЦ відносно «важких і складних часів».

Виникає цілком закономірне питання – можливо, специфіка і концепція «Православної життя» не дозволяють публікації на суспільно-важливі теми, якими є війна і злочини російської армії? Для аргументованої відповіді звернемось до рубрикації цього медіа і до

контенту деяких публікації. Ось перелік рубрик, у яких могли б бути висвітлені теми війни в Україні: «Актуальне», «Важливе», «Думка дня», «Допомога людям», «Світ і суспільство», «Огляд соцмереж», «Почути кожного». Але в жодній з цих рубрик немає згадки про військові дії і злочини російської армії проти українців, православних зокрема.

Для прикладу наведемо типову інформацію щодо руйнування одного з храмів:

«Снаряд упав на територію Успенського собору м. Херсон під час обстрілу обласного центру 4 лютого 2024 року. Про це повідомляє прес-служба Херсонської єпархії Української Православної Церкви. Від розриву боєприпасів постраждав центральний вхід до храму, отримала пошкодження парафіяльна територія. У богослужбовій будівлі вибито вікна. Нагадаємо, 14 грудня 2023 року прямим потраплянням снаряда в Успенському соборі було пошкоджено головний купол».

У цій публікації не вказано, хто веде обстріл Херсону, чому виникла така ситуація, хто винний у нападі на мирне місто і країну тощо.

Вважаємо, що ігнорування (замовчування) війни, яку РФ веде в Україні, є ілюстрацією тези Е. Ноель-Нойман про мовчання незгодних. Тобто, коли всі українські і більшість світових медіа прямо й однозначно звинувачували уряд РФ у військових злочинах, медіа УПЦ замовчували цей факт, тим самим демонструючи незгоду з суспільною думкою, яка панує в Україні і багатьох інших країнах світу.

Але це не означає, що редакція взагалі не висвітлює сучасні проблеми. Актуальним і важливим для реакційної колегії є боротьба за храми проти волі громад, які переходять під юрисдикцію Православної церкви України, а також висвітлення протестів проти покарання колабораціоністів із лав духовенства УПЦ, виступи проти українського судочинства тощо.

Однією з домінантних ознак цього видання є критичне ставлення до інших релігійних організацій: Католицької і Англіканської церков. Переважна увага спрямована на ставлення представників цих релігійних організацій до проблем сексу. Наведемо лише кілька прикладів заголовків публікацій, представлених у досліджуваному медіа – «У США батько не може захистити свого маленького сина від трансгендерної операції», «В англіканстві посилюється розкол через ставлення до секс-меншин», «Гріх, але не злочин» – Папа Римський про гомосексуалізм», «У Великобританії звільнили капелана за відмову брати участь у ЛГБТ-акції шляхом спотворення смислів Святого Письма», «Єпископальна школа Нью-Йорка запросила трансвеститу для навчання дітей» («Православная жизнь», 2022-2024 рр.) тощо.

Проблеми гомосексуалізму і трансгендерів засуджуються, а публікації набувають не інформаційного, а маніпулятивного характеру. Замовчування допомоги, яку надають Католицька і Англіканська церкви українським біженцям, пораненим і постраждалим від окупації РФ, публікації такого характеру створюють однобічне уявлення про діяльність цих організацій. Такий прийом застосовується для того, щоб увести в оману читачку аудиторію і надавати їй неповну та однобічну інформацію, тим самим формуючи певне упередження проти вказаних церков.

Ретельне дослідження публікацій дає змогу дійти висновку – редакційна колегія інтернет-видання «Православная жизнь», замовчуючи війну в Україні, яку розв'язала РФ, тим самим демонструє лояльність до країни-терориста.

5. Висновки

Дослідження контенту інтернет-видання «Православная жизнь» – офіційного медіа Української православної церкви – дозволило дійти певних висновків:

У публікаціях цього інтернет-видання впродовж 2022-2024 років практично не висвітлено тему війни в Україні, яку веде Російська Федерація. У порядку денному видання

ігноруються нагальні потреби й інтереси аудиторії. Можна трактувати це як свідоме уведення читацької уваги від найактуальнішої і трагічної теми, яка стосується не лише українського народу (читачів цих видань зокрема), а й усього людства. Тут спостерігається маніпулятивна технологія, яку Ноель-Нойман назвала «спіраль мовчання».

Редакція створює штучну інформаційну реальність, в якій найбільш значуща проблема – війна в Україні – не висвітлюється; її маскують за «інформаційним шумом», тим самим відбувається спроба впливати на формування думок і інтересів читацької аудиторії.

Ігнорування військової агресії РФ проти України редакціями видань УПЦ можна трактувати як маніпулятивну технологію заміни актуальної інформації на інші повідомлення, які представляються цими медіа як пріоритетні. Тим самим створюється так званий інформаційний шум, який відволікає читачку увагу від важливих питань. Цьому ж сприяє публікація неповної інформації, а також інформації, в якій зміщені акценти з головних проблем на другорядні.

Редакція досліджуваного видання створює і поширює міф про позитивні аспекти Російської імперії, СРСР і РФ, уводячи аудиторію від об'єктивної оцінки історії. Створюється міф про єдиний культурно-історичний простір. Тобто здійснюється підміна фактів – замовчування реальної картини життя в СРСР, а потім і в РФ, де просувається концепція «русского міра». Таким чином, вважаємо, що в «Православной жизни» наявна спроба створити штучну «історичну реальність», яка відповідає ідеології Кремля, застосовується маніпулятивний принцип викривлення інформації. Він наявний у понад 40% публікацій.

У більшості статей «Православной жизни» прямо чи опосередковано спостерігаються ознаки, які фахівці відносять до атрибуції «русского міра» – переважна кількість матеріалів опубліковано російською мовою; читачам пропонується контент, у якому висвітлюються проблеми, актуальні для імперсько-радянського минулого, що дозволяє формувати псевдо-спільну пам'ять; православ'я трактується не лише з позицій релігійно-філософського вчення, а й як об'єднувальний фактор для українського і російського народів. Таким чином, можемо зробити висновок, про те, що філософсько-релігійні і духовні цінності в аналізованих статтях перетворені в об'єкти ідеологічного впливу. Лояльність до політики Кремля виражена у відсутності критичних публікацій до злочинів армії РФ, які чиняться нею в Україні. Специфіка формування контенту видання, порядок денний дає підстави дійти висновку, що ігнорування війни в Україні, свідоме її замовчування, є свідченням толерантного ставлення редакційного колективу і авторів до країни-агресора – РФ, поширення ідей «рашизму з людським обличчям», спроба продукування і підкріплення стереотипів, на яких формується російська пропаганда.

References

- Anderson P. (March 6, 2024) Rada committee approves stronger version of 8371&other news <https://www.unifr.ch/orthodoxia/de/dokumentation/anderson/>
- Anderson P. (March 27, 2024) Russian World and UOC&other news. <https://www.unifr.ch/orthodoxia/de/dokumentation/anderson/>
- Anderson P. (April 6, 2024) Orthodox Church life in wartime Ukraine – a required reading. <https://www.unifr.ch/orthodoxia/de/dokumentation/anderson/>
- Anderson P. (April 19, 2024) Danylevich in the Kyiv court& other news <https://www.unifr.ch/orthodoxia/de/dokumentation/anderson/>
- Besson S. Odehnal B. (2023) Putins Patriarch war Spy in der Schweiz https://www.tagesanzeiger.ch/priester-spion-propagandist-das-geheime-leben-des-moskauer-kirchenfuersten-in-der-schweiz-566103963787?idp=OneLog&new_user=yes
- Boiko A. (2020) Religious journalism. Kyiv: Kyiv University Publishing Center, 2020. 303 p.
- Declassified archives say Patriarch Kirill 'was a KGB agent' (2023) <https://religionmediacentre.org.uk/news/religion-news-7-february-2023/>

- Denisenko V. (2023) How to destroy the "Russian peace". Kyiv: Nash format, 2023. 208 p.
- Ellis J. (1986) The Russian Orthodox Church: A Contemporary History (Bloomington: Indiana University Press, 1986
- Hovorun K. Russian World 2.0 and Putin's Spirituality. Religion in Praxis (2022). <https://religioninpraxis.com/russian-world-2-0-and-putins-spirituality/>
- <https://www.unifr.ch/orthodoxia/de/dokumentation/anderson/>
- Husband W, "Godless Communists": Atheism and Society in Soviet Russia. DeKalb: Northern Illinois University Press, 2000
- John Worne meets Bishop Nick Baines. Chartered Institute of Linguists. <https://www.ciol.org.uk/john-worne-meets-bishop-nick-baines>
- Kornieiev, V., Ryabichev, V. Glushkova T. (2022) Fake News and Content Manipulation Under Russian Information Aggression // <https://repozytorium.amu.edu.pl/items/1c7a9ea2-5db2-4869-a669-cf9e59387fe5>
- Kyrydon A. What is "Russian measure"? (2022) // The turning point: Russia's war against Ukraine in the layers of time and spaces of the past. Dialogues with historians /
- Laruelle M.(2015) The "Russian World": Russia's Soft Power and Geopolitical Imagination (English). Washington: Center on Global Interests[en], 2015. 29 p.
- Orthodox life (2022-2024) <https://www.pravlife.org>
- Powerful effects-minimal effects: Elisabeth Noelle-Neumann, "The Effect of Media on Media Effects Research, "Journal of Communication,(1983) Vol. 33, No. 3, 1983, pp. 157–165.
- Religion at the heart of understanding Russia's claim on Ukraine (2022) <https://religionmediacentre.org.uk/news/religion-at-the-heart-of-understanding-russias-claim-on-ukraine/>
- Rizun V. (2021) Media influence: metaphor or reality? Current issues of mass communication. – Issue 30, pp. 10-13
- Russian Orthodox Church 'encouraged' Putin to invade Ukraine, says Bishop of Leeds (2022) <https://religionmediacentre.org.uk/news/bishop-leeds-russia-ukraine-putin-invasion/>
- Sagan O.(2004) Ecumenical Orthodoxy: essence, history, current state. – K Svit Znan, 2004. – 910 p.
- Shumylo S. (2024) "Ordinary Fascism" or The Russian World of Patriarch Kirill <https://www.wheeljournal.com/blog/2024/4/10/serhii-shumylo-ordinary-fascism-or-the-russian-world-of-patriarch-kirill?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR2qxinDF64G9VZ>
- Skvyra N. (2022) So why did Khoma from Gogol die - a future church minister? Part 1-2 <https://pravlife.org/ru/content/tak-otchego-zhe-propal-gogolevskiy-homa-budushchiy-cerkovnyy-sluzhitel-ch-1-2>
- Skvyra N.(2023) Why Mykola Ge believed that Judas is in each of us and depicted him without a face. Part 1-2. <https://pravlife.org/ru/content/pochemu-nikolay-ge-schital-chto-iuda-v-kazhdom-iz-nas-i-izobrazhal-ego-bez-lica>
- The hierarch of the ROCOR spoke about the experience of providing assistance to refugees from Ukraine(2023). <https://pravlife.org/ru/content/ierarh-rpcz-podelilsya-opytom-okazaniya-pomoshchi-bezhencam-iz-ukrainy>
- Trachuk T. (2022) Specifics of the use of technologies for manipulating public consciousness in the media // International scientific journal "Grail of Science". No. 18-19 (August, 2022) 2022. p. 277-284
- Vedeneev D.(2022) Physical losses of the clergy during the civil war and repressions of the 1920s-1930s. Part 2 <https://pravlife.org/ru/content/fizicheskie-poteri-pravoslavnogo-duhovenstva-v-period-grazhdanskoy-voyny-i-repressiy-1920-0>

Submitted 13.05.2024

Список літератури

- Anderson P. (March 27, 2024) Russian World and UOC&other news.
<https://www.unifr.ch/orthodoxia/de/dokumentation/anderson/>
- Anderson P. (April 19, 2024) Danylevich in the Kyiv court& other news
<https://www.unifr.ch/orthodoxia/de/dokumentation/anderson/>
- Anderson P. (April 6, 2024) Orthodox Church life in wartime Ukraine – a required reading.
<https://www.unifr.ch/orthodoxia/de/dokumentation/anderson/>
- Anderson P. (March 6, 2024) Rada committee approves stronger version of 8371&other news
<https://www.unifr.ch/orthodoxia/de/dokumentation/anderson/>
- Besson S. Odehnal B. (2023). Putins Patriarch war Spion in der Schweiz
https://www.tagesanzeiger.ch/priester-spion-propagandist-das-geheime-leben-des-moskauer-kirchenfuersten-in-der-schweiz-566103963787?idp=OneLog&new_user=yes
- Declassified archives say Patriarch Kirill 'was a KGB agent'. (2023).
<https://religionmediacentre.org.uk/news/religion-news-7-february-2023/>
- Hovorun K. (2023). Russian World 2.0 and Putin's Spirituality. Religion in Praxis (2022).
<https://religioninpraxis.com/russian-world-2-0-and-putins-spirituality/>
- Husband W, (2000) "Godless Communists": Atheism and Society in Soviet Russia. DeKalb: Northern Illinois University Press
- John Worne meets Bishop Nick Baines. (2022). Chartered Institute of Linguist.
<https://www.ciol.org.uk/john-worne-meets-bishop-nick-baines>
- Kornieiev, V., Ryabichev, V. Glushkova (2022) T. Fake News and Content Manipulation Under Russian Information Aggression // <https://repozytorium.amu.edu.pl/items/1c7a9ea2-5db2-4869-a669-cf9e59387fe5>
- Laruelle M. (2015)The «Russian World»: Russia's Soft Power and Geopolitical Imagination . Washington: Center on Global Interests [en]. 29 p.
- Powerful effects-minimal effects: Elisabeth Noelle-Neumann, (1983). The Effect of Media on Media Effects Research, «Journal of Communication, Vol. 33, No.3, 1983, pp. 157–165.
- Religion at the heart of understanding Russia's claim on Ukraine (2022)
<https://religionmediacentre.org.uk/news/religion-at-the-heart-of-understanding-russias-claim-on-ukraine/>
- Religion news 25 February (2022). <https://religionmediacentre.org.uk/news/religion-news-25-february-2022/>
- Russian Orthodox Church 'encouraged' Putin to invade Ukraine, says Bishop of Leeds (2022)
<https://religionmediacentre.org.uk/news/bishop-leeds-russia-ukraine-putin-invasion/>
- Shumylo S. (2024) «Ordinary Fascism» or The Russian World of Patriarch Kirill
<https://www.wheeljournal.com/blog/2024/4/10/serhii-shumylo-ordinary-fascism-or-the-russian-world-of-patriarch-kirill?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAAR2qxinDF64G9VZ>
- Бойко А. (2020). Релігійна журналістика. Київ : Видавничий центр «Київський університет», 2020. 303 с.
- Веденєєв Д. (2022). Фізичні втрати духовенства в період громадянської війни і репресій 1920-1930-х років. Ч. 2 <https://pravlife.org/ru/content/fizicheskie-poteri-pravoslavnogo-duhovenstva-v-period-grazhdanskoj-voyny-i-repressiy-1920-0>
- Денисенко В. (2023) Як зруйнувати «русскій мір». К. : Наш формат. - 208 с.
- Ієрарх РПЦЗ розповів про досвід надання допомоги біженцям з України (2023)
<https://pravlife.org/ru/content/ierarh-rpcz-podelilsya-opytom-okazaniya-pomoshchi-bezhencam-iz-ukrainy>
- Киридон А. (2022). Чим є «русскій мір»? // Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. // Діалоги з істориками / Відп. ред. В. Смолій. Київ : НАН України. Ін-т історії України, 2022. Кн. 1. С. 61–71

- Ієрарх РПЦЗ розповів про досвід надання допомоги біженцям з України (2023) <https://pravlife.org/ru/content/ierarh-rpcz-podelilsya-opytom-okazaniya-pomoshchi-bezhencam-iz-ukrainy>¹⁸
- Киридон А. (2022). Чим є «русскій мір»? // Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувщини. // Діалоги з істориками / Відп. ред. В. Смолій. Київ : НАН України. Ін-т історії України, 2022. Кн. 1. С. 61–71
- Православная жизнь¹⁹ (2022-2024) <https://www.pravlife.org>
- Різун В.(2021) Медіавплив: метафора чи реальність? // Актуальні питання масової комунікації. Вип. 30, с. 10-13
- Саган О. (2004). Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. К.: Світ Знань. 910 с.
- Сквира Н. (2023) Чому Микола Ге вважав, що Іуда – в кожному з нас, і зображав його без обличчя. Ч.1-2. <https://pravlife.org/ru/content/pochemu-nikolay-ge-schital-chto-iuda-v-kazhdom-iz-nas-i-izobrazhal-ego-bez-lica>²⁰
- Трачук Т. (2022) Специфіка застосування у ЗМІ технологій маніпулювання суспільною свідомістю // Міжнародний науковий журнал «Грааль науки». № 18-19. с. 277-284
Надійшла до редакції 13.05.2024

¹⁸ 3 жовтня 2024 р. сайт не працює (ред.)

¹⁹ 3 жовтня 2024 р. сайт не працює (ред.)

²⁰ 3 жовтня 2024 р. сайт не працює (ред.)